

зйомки певних кадрів є більш спеціалізованими і вживаються лише серед фахівців даної сфери, тоді як група назв реалій (подій, течій, власних назв, okazionalizmів) часто використовується у засобах масової інформації. Групи жанрів і видів фільмів є також поширеними у мові, адже більшість цих термінів були запозичені з інших сфер мистецтва, зокрема з літератури. Дані тематичні групи дозволяють науковцям простежити закономірності виникнення неологізмів у сфері кіномистецтва, їх розповсюдження у засобах масової інформації і подальше вживання пересічними громадянами, що таким чином розширює лексичні словники різних мов світу.

Джерела та література

1. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: УРСС, 2001. – 392 с.
 2. Великие кинозвезды XX века / Авторы-составители Граблевская И. И., Чернякевич О. М.. – М.: Мартин, 2001. – 495 с.
 3. Жданова Л. А. Лексикология. – <http://old.portal-slovo.ru/rus/philology/russian/589/1491/&part=10>.
 4. Никулина Е. А. Лингвистическая компетенция и концепция терминологических фразеологизмов // Вестник МГУ. – 2003. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 4. – С. 52 – 59.
 5. Скороходько Е. Ф. Позиційна інтерференція термінів як структурна характеристика наукового тексту // Мовознавство. – липень-серпень 2006. – №4. – С.22 – 31.
 6. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
 7. Терминология. – Онлайн энциклопедия – [Кругосвет. – http://www.krugosvet.ru/articles/77/1007732/1007732a1.htm](http://www.krugosvet.ru/articles/77/1007732/1007732a1.htm)
 8. Terminology: theory and method /Ed. By O.Akhmanova and G. Agarova. – Moscow, 1974. – 2005 p.
- Джерела ілюстрованого матеріалу:**
9. From John Stuart Katz, A Curriculum in Film. - Toronto: The Ontario Institute for Studies in Education, 1972. - http://cepa.newschool.edu/~schlemoj/film_courses/glossary_of_film_terms/glossary.html#b
 10. Filmsite written and edited by Tim Dirks. - <http://www.filmsite.org/filmterms.html>
 11. Filmsite written and edited by Tim Dirks. - <http://www.filmsite.org/genres.html>
 12. The seventh art. Art of cinema. - <http://www.geocities.com/Axiom43/cinematertms.html>
 13. The seventh art. Art of cinema. - <http://www.geocities.com/the7thart/film-terms.html>
 14. The Internet Movie Database's online film glossary. - <http://www.imdb.com/Glossary>
 15. Integrative Arts 10. Film Terminology and Other Resources. - http://www.psu.edu/dept/inart10_110/inart10/film.html

Бутко Л.В.

УДК 81'367.635

ВЛАСТИВОСТІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ ЛЕКСИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ, ДО СКЛАДУ ЯКИХ ВХОДИТЬ КОМПОНЕНТ *НА*

Серед значної кількості структурно, семантично і стилістично різнопланових одиниць, якими характеризуються природні мови, виокремлюється численний корпус сполучень неповнозначного слова з повнозначним або об'єднань двох чи кількох неповнозначних слів. Такі словоформи не належить до жодної зі структурних категорій мови і вважаються в мовознавстві елементами перехідних рівнів мовної системи [8, с. 95].

Нарізнооформлені структури не є простим поєднанням різних компонентів і не можуть вивчатися як формальне сполучення мінімальних одиниць. Об'єднуючись, компоненти утворюють нову одиницю з притаманними їй граматичними, семантичними і стилістичними властивостями.

У лінгвістичних дослідженнях подібні структури теоретично не визначені, питання щодо їхнього статусу є спірним. Подекуди їх відносять до фразеологізмів [1; 2; 11]. Хоча ці одиниці подібні до фразеологізмів нарізнооформленістю компонентів і єдністю значення, в роботі дотримуємось тих поглядів, що вони за семантикою і структурою схожі зі словами [4; 10; 13].

Лексичні комплекси співвідносяться з різними лексико-граматичними класами слів: прислівниками, прийменниками, сполучниками, частками, вигуками та ін. Найбільш уживаними і найменш дослідженими серед них є одиниці, співвідносні зі службовими частинами мови. Хоча групи цих неповнозначних лексичних комплексів (НЛК) ще не сформовані, проте вже є більш численними порівняно з групами однокомпонентних одиниць цих лексико-граматичних класів.

Дослідження будь-яких лінгвістичних одиниць можна здійснювати від пізнання властивостей форми вираження до внутрішньої організації і навпаки – від внутрішньої організації до форми вираження. Першочергово здійснений аналіз форми вираження НЛК, що дозволяє простежити алгоритм утворення лексичних комплексів.

Встановлення особливостей форми вираження неповнозначних лексичних комплексів здійснене за допомогою методу моделювання, що надає можливість простежити процес об'єднання елементів при творенні цих одиниць. Під моделлю, услід за А. А. Лучик, ми розуміємо лінгвістично виведену структуру граматичних конструкцій, яка відображає механізм породження мовою її одиниць [7, с. 4].

Кожен з виявлених НЛК, співвідносних із прийменником, у своєму складі має прийменниковий

компонент, що стоїть у пре- чи постпозиції до повнозначного компонента. Здебільшого приєднання лексичні комплекси утворені поєднанням приєднаних компонентів з іменною частиною мови. Кожен з них вимагає після себе іменної частини мови з певними граматичними показниками. Причому зв'язки приєднання з тим чи іншим відмінком зумовлені відповідністю значень приєднання і відмінкової форми [12, с. 477–478].

Приєднаний компонент *на* є досить поширеним у складі НЛК, співвідносних з приєднаннями: входить до складу майже 30 % одиниць, виявлених у досліджуваному матеріалі.

Його активність у творенні нарізнооформлених приєднань спричинена тим, що він є однією з тих приєднаних одиниць, що «становлять спадщину спільнослов'янської епохи і входять до основного словникового фонду східнослов'янських мов» [3, с. 232].

Неповнозначні лексичні комплекси української мови, співвідносні з приєднаннями, сформовані за різнотипними моделями. Найпростіші з них – базові. Вони складаються з двох компонентів – початкового та компонента розгортання. Такі конструкції утворено від НЛК, лексико-граматичні параметри складників яких не збігаються з будь-якими іншими досліджуваними НЛК.

Приєднання *на* загалом найактивніше функціонує в ролі початкового компонента усіх базових моделей НЛК, співвідносних з приєднаннями. Цей елемент вимагає від іменної частини мови чоловічого чи середнього роду однини форм знахідного або місцевого відмінка. Так, при творенні базової моделі *на* → *рахунок* початковий компонент поєднується з іменником чоловічого роду однини у формі знахідного відмінка: *Це питання слід віднести на рахунок приймальних комісій* (З газети). При творенні базової моделі *на* → *благо* приєднання *на* об'єднується з іменником середнього роду однини у формі знахідного відмінка: *Із церкви вийшов січовий священик, благословив Тараса і все, що замислив на благо краю рідного й свого народу* (Т. Шевченко). Цей самий приєднання може вимагати від іменника середнього роду однини форми місцевого відмінка при творенні базової моделі *на* → *чолі*: *9 березня Блаженніший Митрополит Володимир на чолі паломницької групи вирушив до італійського міста Барі* (З газети). Приєднання *на* при творенні базової моделі може вимагати від іменника і форми множини. Наприклад, при творенні моделі *на* → *правах* початковий компонент поєднується з іменником у формі місцевого відмінка множини: *Простіть, Любов Олександрівно, я не люблю мішатись до чужих справ, але на правах приятеля скажу: мені здається, Ви надто раптово увірвали нитку* (Леся Українка).

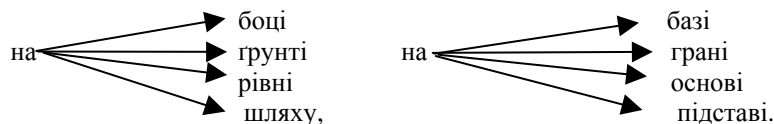
Той самий приєднання здатен об'єднуватись у складніші синтагматичні структури типу *на відміну від*, в яких відбувається послідовне, або ланцюгове, нанизання компонентів: *На відміну від батька, Ігорові московське минуле ні допомагало, ні заважало* (Любо Дашвар). Це моделі, де кожен наступний компонент приєднується до попереднього за допомогою першого, другого, третього тощо кроків формування структури (синтагматичних зв'язків), зважаючи на які, виокремлюються компоненти першого, другого, третього кроку тощо розгортання структури. Наприклад, НЛК *на відміну від* репрезентує трикомпонентну модель з ланцюговим нанизанням компонентів, початковим компонентом якої є приєднання *на*, компонентом розгортання на першому кроці формування структури – іменник жіночого роду однини у формі знахідного відмінка *відміну*, а компонентом другого кроку ланцюгового розгортання структури – приєднання *від*.

Компонентом розгортання на першому кроці формування структури моделі *на* → *шляху* → *до* також є іменник чоловічого роду однини, але у формі місцевого відмінка, а компонентом розгортання на другому кроці – приєднання *до*: *Конгрес США підтримав Україну і Грузію на шляху до ПДЧ* (З газети). Ці одиниці утворилися шляхом ускладнення структури НЛК *на шляху* за допомогою постпозиційного інкорпорування.

Приєднаний компонент *на* здатен функціонувати і в ролі компонента другого кроку ланцюгового розгортання структури. Це моделі *в* → *обмін* → *на*, *у* → *відповідь* → *на*, початковим компонентом структури яких є приєднання *в* (*у*), а компонентом другого кроку ланцюгового розгортання структури є іменники чоловічого або жіночого роду однини у формі знахідного відмінка. Наприклад: *«НУ-НС» буде підтримувати Тимошенко тільки в обмін на підпис під угодою про спільні дії після виборів, — повідомив Третяков* (З газети); *Немов у відповідь на цей поклик весь плацдарм заgrimів командою* (О. Гончар).

Крім базових моделей і моделей з ланцюговим нанизанням компонентів, структури НЛК, до складу яких входить приєднаний компонент *на*, формують моделі з віялоподібним розщепленням і віялоподібним згортанням структури. Моделі з віялоподібним розщепленням структури мають спільний початковий компонент та компоненти розгортання структури однакових граматичних показників.

Усі п'ятикомпонентні моделі з чотирикомпонентним розщепленням на першому кроці формування є приєднаними-іменниковими і характеризуються відкритістю. Початковим компонентом таких моделей є приєднання *на*, який вимагає після себе іменника у формі місцевого відмінка однини:

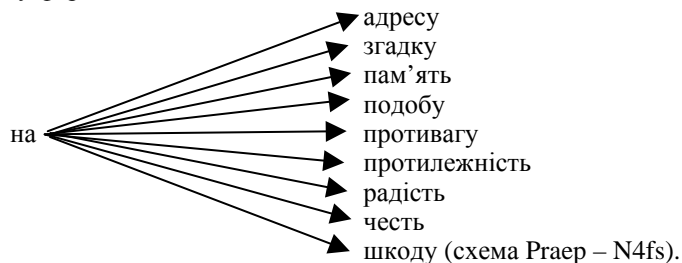

Диференційною ознакою зазначених моделей є показники категорії роду компонентів розщеплення, які в одному випадку виявляють ознаки чоловічого роду, в іншому – жіночого. Інтегративні ознаки – показники категорії відмінка і числа. Наприклад: *Вміти творити – це означає бути також мислителем своєї епохи, бути на рівні передових ідей свого часу* (О. Довженко); *Виготовлення органо-мінеральних сумішей на основі органічних добрив, мінеральних добрив, розбентів і біоти* (З газети).

Десятикомпонентна модель з дев'ятикомпонентним розщепленням у досліджуваному матеріалі теж

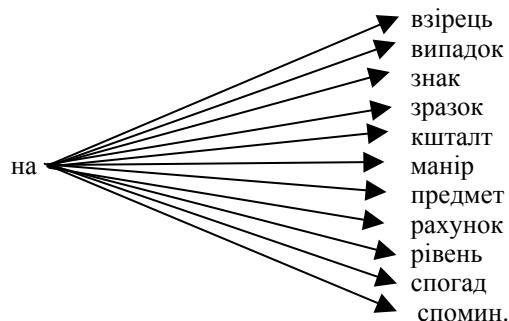
**ВЛАСТИВОСТІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПРИЙМЕНИКОВИХ ЛЕКСИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ,
ДО СКЛАДУ ЯКИХ ВХОДИТЬ КОМПОНЕНТ НА**

одна, причому її початковим компонентом є прийменник *на*, а компонентами розщеплення – іменники жіночого роду однини у формі знахідного відмінка:

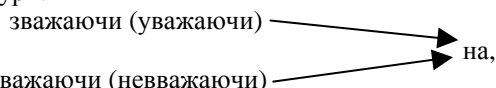
Наприклад: *Лист на адресу душі* (А. Єкименко); *Мрамурова плита з текстом декрету на честь імператора Марка Аврелія та його дружини Аврелії Пакуліни служила вимосткою підлоги лазні середніх віків* (З газети).

Прийменник *на* може виступати у ролі початкового компонента у моделях більш складної структури, компонентами розщеплення якої також є іменники знахідного відмінка однини, але чоловічого роду. Це дванадцятикомпонентна з одинадцятикомпонентним розщепленням модель відкритої структури:

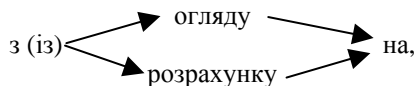
Наприклад: *На самім споді тачанки лежали в сіні пахучі яблука. Їх румун відмовився брати, лишаючи Маковейчикові на знак своєї прихильності* (О. Гончар).

Моделі НЛК можуть мати не лише відкриту, але й закриту структуру. Якщо НЛК мають спільний компонент розгортання структури і відмінні початкові компоненти, вони об'єднуються в моделі закритої структури. Так, із дієприслівниками в ролі початкових компонентів утворено трикомпонентну модель закритої структури:

початкові компоненти якої мають варіанти. Наприклад: *Уважаючи на гарמידер бойовий, що стояв над берегом озера, вершини під'їхали занадто близько та почали розглядати мури й окопища* (М. Старицький); *Хоч нікому Тоня не потурає, ... всякого вміє приструнити, і все ж незважаючи на це, малюки чомусь липнуть до неї найбільше* (О. Гончар); *Незважаючи на його багате вбрання, на золото, од його тхнуло чимсь* (І. Нечуй-Левицький).

Прийменникові ЛК здатні утворювати моделі з різними способами поєднання компонентів. Наприклад, чотирикомпонентна модель:

яку сформовано комплексами *з (із) огляду на* і *з (із) розрахунку на*, початковим компонентом має прийменник *з (із)*, компонентами розщеплення на першому кроці формування структури є іменники чоловічого роду однини у формі родового відмінка, а компонентом згортання на другому кроці формування структури – прийменник *на*: *З огляду на це останнє я прохав би Вашого дозволу друкувати не всі ваші вірші, а частину* (М. Коцюбинський); *До 27 числа розрахункового місяця ДП «Енергоринок» відповідно до Правил ОРЕ здійснює розрахунок вирівнювальної націнки (знижки) з розрахунку на 1 МВт* (З газети).

Отже, НЛК, співвідносні з прийменниками, до складу яких входить компонент *на*, переважно походять від прийменниково-іменникових (32 одиниці), прийменниково-іменниково-прийменникових (6 одиниць), дієприслівниково-прийменникових (2 одиниці) об'єднань.

На процес утворення НЛК, співвідносних із прийменниками, прийменниково-іменникових сполучень впливають характер прийменника і граматична структура іменника. Щодо останнього, то тут виявляються істотними їхні загальнокатегорійні і внутрішньокатегорійні властивості. Стосовно категорії числа іменникових компонентів досліджуваних НЛК, то переважна їх більшість має граматичні показники однини (34 одиниці). З іменникової категорії істоти / неістоти трансформуються у НЛК, співвідносні з прийменниками, лише сполучення прийменника з іменником на позначення неістоти. Очевидно, це

пов'язано із загальною кількістю назв неістот порівняно з назвами істот в українській мові, що становлять 72, 8% всіх іменників [6, с. 100].

Грамматична категорія роду в іменникових компонентах НЛК представлена усіма родами (відповідно 20, 15 і 2), проте частіше переходять з граматичного класу іменників до класу службових слів, формуючи приєменникові ЛК, іменники чоловічого і жіночого родів. Таке співвідношення пояснюється місцем категорії середнього роду в сучасних слов'янських мовах: вона перебуває у стані руйнування і є найменш «життєздатною» [9, с. 65]. А. П. Загнітко, аналізуючи морфологічні категорії іменника в синтагматиці та парадигматиці, хоча і наголошує на рівноправності граматичного значення середнього роду як члена граматичної системи родової диференціації, проте вважає, що середній рід протистоїть «рядом з однорідним значенням чоловічого або жіночого роду» [5, с. 43–44].

Значною мірою на процес творення НЛК, співвідносних із приєменниками, впливає категорія відмінка, тобто трансформуватися у приєменникові ЛК можуть іменники з граматичними показниками певних відмінків: знахідного (25 одиниць), місцевого (11 одиниць) і родового (2 одиниці).

Пропонований аналіз структурних особливостей НЛК, співвідносних із приєменниками, до складу яких входить компонент *на*, дає підстави для висновків про можливість творення нарізнооформлених одиниць інших лексико-граматичних класів, фундаментальне вивчення яких поповнить теорію перехідних явищ у мовних системах.

Джерела та література

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія : [навч. посіб. для студ. філол. факул. ун-тів] / Авксентьев Л. Г. – Харків : Вид-во при ХДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. – 136 с.
2. Божко Ю. О. Варіанти фразеологічних одиниць приєменниково-відмінкової моделі / Ю. О. Божко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Х. : ХДПУ, 2004. – Вип. 13. – С. 54–57.
3. Букатевич Н. И. Опыт исторического изучения предлогов и предложных сочетаний в русском литературном языке : в 2 ч. / Букатевич Н. И. – Одеса : ОГУ, 1957–1958.
4. Ч. 2. – 1958. – 218 с.
5. Вихованець І. Студії про частини мови : Термінологічний аспект / Іван Вихованець // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – Вип. VI. – К. : Вид-во Київ. нац. економ. ун-ту, 2005. – С. 3–7.
6. Загнітко А. П. Морфологічні категорії іменника в синтагматиці і парадигматиці : навч. посіб. [для студ. спец. «Українська мова і література»] / Загнітко А. П. – К. : УМК ВО, 1989. – 63 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Морфологія : [монографія] / Загнітко А. П. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 437 с.
8. Лучик А. А. Властивості форми вираження еквівалентів часток в українській мові / А. А. Лучик // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2003. – Вип. 48. – С. 3–9.
9. Лучик А. А. Природа і статус еквівалентів слова у мовній системі / А. А. Лучик // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 95–99.
10. Огієнко І. Українська літературна мова / Іван Огієнко. – Sascatoon : The Gospel press, 1951.
11. Т. I : Грамматичні основи літературної мови. – 520 с.
12. Ожоган В. М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови / Ожоган В. М. – К. : НАН України, Ін-т української мови, 1997. – 231 с.
13. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Скрипник Л. Г. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
14. Сучасна українська літературна мова : в 5 кн. / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1969–1973.
15. Кн. 2 : Морфологія. – 1969. – 584 с.
16. Шанский Н. М. Лексикология современного русского языка / Шанский Н. М. – [изд. 2-е, испр.]. – М. : Просвещение, 1972. – 328 с.

Давкуш Н.В.

УДК 36.07

ПРОБЛЕМА ПРОГНОЗУВАННЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ І ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Мета статті: проаналізувати проблему прогнозування у філософській та психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу статті. Ще у давні часи відомі філософи й вчені, а пізніше й теоретики утопічного соціалізму хотіли зрозуміти, пояснити й передбачити, як будуть розвиватися суспільство й людина.

Конфуцій вважав, що «необхідно вивчати минуле, якщо хочеш передбачити майбутнє», Платон у своїй праці «Держава» стверджував, що «необхідно віддалитися всією душею від всього, що існує: тоді здатність людини пізнавати може витримати її погляд на життя» [VII, 518 с], Аристотель вважав «необхідність у прогнозі при розповсюдженні на суспільство, яке швидко змінюється ... виключає прогностичні можливості теорії взагалі» [1].

У багатьох дослідженнях поняття «передбачення» та «прогнозування» вважаються синонімами, тому частіше ці поняття ототожнюють один з одним. Передбачення, а в деяких дослідженнях прогнозування, розглядається як властивість мозку відображати явища, як форма конструктивної діяльності мозку, яка